

'היו ישראל מצוינים שם' - על תוכנית מארג - את מצוינות בחינוך יהודי, ציוני

ואזרחי

אוהד דוד

הקדמה

החוקר ואיש הרוח, פרופ' אליעזר שביד, ניתח בספרו הציונות שאחרי הציונות את משבר החינוך היהודי והציוני המתחולל במערכת החינוך הממלכתית. בין היתר כתב שם כי 'לבית הספר הממלכתי-דתי ניתנה ההרשאה לחנך, להנחיל ולעצב השקפת עולם וזהות אישית. לבית הספר הממלכתי כללי ניתנה למעשה ההוראה שלא להתמודד ישירות עם תפקיד החינוך בהיבטיו הרעיוניים, מעבר למסר רעיוני סתמי של ציונות ממלכתית... המורה אינו עוד מחנך המופקד על פיתוח, הזנה והכוונה מוסרית-ערכית של תלמידיו לקראת סוציאליזציה חברתית-תרבותית ולאומית. תפקידו הוא מקצועי-דידקטי בלבד'.¹ ניתוח זה של המתחולל במערכת החינוך הממלכתית מצביע על הקושי - יש שיאמרו ההתחמקות מאחריות - של מערכת החינוך העברית הציונית להתמודד עם תפקידה כזירה מרכזית לליבון סוגיות של זהות, שייכות, מחויבות ואחריות לחברה הישראלית, לעם היהודי ולמדינה בקרב המתחנכים ולטיפוח זהותם של התלמידים כיהודים החיים במדינת ישראל הדמוקרטית.

על רקע זה, שיסודותיו מצויים בתהליכים חברתיים, פוליטיים, כלכליים וטכנולוגיים ארוכי טווח בחברה הישראלית שאין זה המקום לפרטם, החלה בפעולתה בשנת הלימודים תשס"ה תוכנית 'מארג' - את מצוינות בחינוך יהודי, ציוני ואזרחי. ראשיתם של דברים בנייר עמדה שכתב דני דניאלי, באותה עת המשנה למנכ"ל קרן אבי חי. תוכנית העבודה שנגזרה מנייר העמדה הובילה לבניית תוכנית חלוץ (פיילוט) בשישה בתי ספר, בניצוחה של המנהלת-המייסדת של

ד"ר אוהד דוד הוא מנחה בתוכנית מארג ומרצה במסגרות שונות בנושאי זהות יהודית וישראלית. נושא עבודת הדוקטורט שלו: התגבשות והשתנות הזהות היהודית-ישראלית: מחקר על ביטוי הזהות במקראות ללימוד עברית במאה ה-20". עבודתו זכתה בפרס ע"ש פנחס וגיני שיפמן-בן סירה ועומדת להתפרסם בסדרת **דור לדור - קבצים לחקר ותיעוד תולדות החינוך היהודי בישראל ובתפוצות**. מחבר המאמר מבקש להודות למנהלת מארג, שוקי יניב-אלחדד, ולחברת הנהגת מארג, טלי לוי, על קריאת גרסה מוקדמת של המאמר ועל הערותיהן החשובות שסייעו לגיבוש הגרסה הסופית.

1 שביד, א. (1996), **הציונות שאחרי הציונות**. ירושלים: הספרייה הציונית, עמ' 155.

מארג, רחל פרג. מאז התרחב מאוד היקף יישום התוכנית. זו, מיסודה של קרן אבי חי ובתמיכתה עד היום, מצויה מאז שנת הלימודים תשס"ח תחת קורת הגג של מרכז מלטון לחינוך יהודי באוניברסיטה העברית, ופועלת כיום בניצוחה של המנהלת שוקי יניב-אלחדד ב-30 בתי ספר ממלכתיים בכל רחבי הארץ (יסודיים, חטיבות ביניים, על-יסודיים שש-שנתיים ותיכונים) במטרה להובילם בתהליך רב-שנתי למצוינות בחינוך יהודי, ציוני ואזרחי. להלן אסביר את מטרת התוכנית, אפרוס בקווים כלליים את דרכי פעולתה, ואתאר כמה מן המשמעויות של עבודת מנחי התוכנית עם צוותי המורים בבתי הספר.

מארג – חזון ומטרות

מה משמעותה של אותה 'מצוינות בחינוך יהודי, ציוני ואזרחי'? כיצד בית-ספר יסודי שעוסק בשגרת חייו בהקניית ידע בסיסי במקצועות הלימוד השונים, או בית-ספר תיכון שטרוד כל-כולו בהכנה לבחינות הבגרות, יכולים לחתור לעבר המצוינות הזאת?

תוכנית מארג גורסת שהתשובה לכך היא כפולה: ראשית, כתיבת 'תעודת זהות בית ספרית', המציבה במרכזה את מחויבות בית הספר לטפח את זהותו היהודית, הציונית והאזרחית של התלמיד. שנית, ביצירת מחויבות של מנהל/ת בית הספר וצוות בית הספר כולו ליישם את תעודת הזהות הזאת בהיבטיה השונים של תוכנית הלימודים ובעבודת הצוות עם כל האוכלוסיות שבית הספר מגדיר לעצמו כקהילה שעליה הוא מעוניין להשפיע: מורים, תלמידים, הורים, בוגרים, גורמי רשות מקומית, גורמים במשרד החינוך ועוד.

במוקד תעודת הזהות הבית ספרית מצויים החזון, מערכת הערכים הבית ספריים, הגורם המארגן התוכני שסביבו נטוות כל התוכניות הבית ספריות וגורמי המומחיות הבית ספריים, דהיינו אופני העבודה המובילים את בית הספר להצלחות. תעודת זהות זו נכתבת בראשית התהליך, לאחר הכניסה של ביה"ס לתוכנית מארג, מתוך התבוננות במצב הקיים בבית הספר (תוכניות לימודים פורמליות ובלתי פורמליות הנהוגות בבית הספר, הצהרות מנהל/ת והנהלה, חוברות שבית הספר הפיק ועוד) ותוך ניסוח המטרות שאליהן בית הספר שואף להגיע. מרגע זה ואילך בית הספר נדרש להתנסות שוב ושוב ביישום ובתרגום תעודת הזהות הזאת בשגרת חייו.

שגרת החיים הבית ספרית משמעה:

- **תוכניות הלימוד בכל המקצועות:** מטבע הדברים, המקצועות ההומניסטיים ומקצועות מדעי החברה הם בעלי חשיבות רבה בכל הקשור לעיצוב הזהות, אך הדרישה היא שתיווצר זיקה ברורה גם בין תעודת הזהות הבית ספרית ותהליך בירור זהותו של התלמיד לבין התוכניות במקצועות הראליים ומדעי הטבע. לא פחות חשובים מכך הם החיבורים והשילובים שהתוכנית דורשת ליצור בין מקצועות לימוד שונים, כדי להביא בפני התלמיד נקודות מבט מגוונות בסוגיות הזהות שבהן בית הספר מתמקד.
- **כל תחומי החיים הבית ספריים:** בתי הספר נוטים להתמקד בתחום הלימודי, כלומר

הקניית דעת, ובהקשר זה תוכנית מארג מציבה כעקרון יסוד את העמקת תוכני התוכניות כך שיכללו מקורות ידע מן התרבות היהודית לדורותיה, מן ההגות וההיסטוריה הציוניים ומן ההגות האזרחית-דמוקרטית. אך תוכנית מארג דורשת מבתי הספר להחיל את תעודת הזהות שלהם גם על תחומי חיים אחרים, כגון התחום הפיזי (קירות בית הספר, חללי הלימוד), הארגוני (ועדות קבועות וועדות אד-הוק בבית הספר, לימוד רב גילאי) ועוד.

• **כל האוכלוסיות:** כאמור, מארג שמה לעצמה למטרה להשפיע על זהותו היהודית, הציונית והאזרחית של התלמיד. השפעה כזאת מחייבת מעורבות פעילה של מעגלים הולכים ומתרחבים החל ממנהל/ת בית הספר, דרך צוות בית הספר, התלמידים עצמם והוריהם ועד גורמים בקהילה שבית הספר מקיים עמם קשרי גומלין. אולם מעבר לכך, בחזונה מארג רואה עצמה משפיעה על יצירת בסיס תרבותי משותף בחינוך יהודי, ציוני ואזרחי בכל בתי הספר בארץ. מכאן שחשובה גם שותפותם ומעורבותם של גורמים בעירייה ומשרד החינוך. הנה כי כן, המצוינות בחינוך יהודי, ציוני ואזרחי משמעה היכולת של כלל המערכת הבית-ספרית ליצור עבור התלמיד מערכת חוויות בינתחומית ורב ממדית, הכוללת העמקת ידע ביהדות, ציונות ואזרחות והנובעת מתוך חזון ברור ומוכר ומבוססת על יחסי גומלין בין התוכניות הפורמליות לתוכניות הבלתי פורמליות ובין בית-ספר לקהילתו. כדי לממש מצב זה בית הספר נדרש להעלות פעם אחר פעם את רף המצוינות לפי קריטריונים קבועים וידועים - ביחס למצבו ההתחלתי. משמעות הדבר היא שהמצוינות שחרתה מארג על דגלה היא כפולה: יש בה חתירה אל הטוב, המובחר והמשובח ביותר, ובמקביל היא הציון החוזר על עצמו שוב ושוב במגוון מקצועות לימוד ותחומי חיים של תעודת הזהות הבית ספרית. ככל שתעודת הזהות הזאת מצוינת ביותר הקשרים, מקבלת יותר ביטוי, העמקה והרחבה במגוון תוכניות, וזיקת התוכניות אליה יותר צלולה וברורה לכל המעורבים - מן המנהל ועד אחרון התלמידים וההורים - כך בית הספר מתקרב יותר אל המצוינות בחינוך יהודי, ציוני ואזרחי. המסקנה מכך היא שעל-פי תפיסת מארג, מצוינות היא תהליך של העלאה תמידית של הרף בכל היבט של חיי בית הספר.

מארג – זרכי עבודה

מן הנאמר לעיל ברור הוא שבתי הספר המצטרפים לתוכנית נדרשים למשימה מורכבת מאוד המחייבת השקעה רבה מצדו של בית הספר. מארג אינה יעוד תוכנית בבית ספר; היא תוכנית שמציבה בפני בית הספר אתגר של שינוי ממעלה שנייה, כלומר כזה המשנה את אורחות החיים הבית ספריים, כך שכל העשייה החינוכית-ערכית נארגת סביב ליבון סוגיות של זהות. על כן יש צורך בכך שההצטרפות לתוכנית תהיה תוצאה של בחירה הדדית: על בית הספר לבחור בהצטרפות ועל התוכנית לבחור לקבלו. מבין תנאי הקבלה אציין במיוחד את הצבת נושא הזהות היהודית, הציונית והאזרחית בלב האיני מאמין החינוכי של מנהל/ת בית הספר ואת קיומה של תשתית טובה מבחינת תוכניות בית ספריות קיימות בנושאים הרלוונטיים.

עם ההצטרפות לתוכנית, מנהל/ת בית הספר מקים צוות הנהגה בית ספרי המורכב ממורים ממגוון מקצועות, שתפקידם להוביל, בשיתוף המנהל/ת, את שאר צוות בית הספר מארג מלווה את בתי הספר שבתוכנית במשך 6 שנים: 3 שנים בהנחה אינטנסיביות ולאחר מכן 3 שנים נוספות בהנחה אקסטנסיביות (דהיינו מתמעטת, מתרחקת). באמצע השנה השלישית מגיעה לבית הספר ועדת אות המצוינות בחינוך יהודי, ציוני ואזרחי. בראש הוועדה עומד יו"ר ועדת ההיגוי של מארג, ישראל רגב. לצדו מצויים נציג ציבור ונציג משרד החינוך. על בית הספר להציג בפני הוועדה את תהליך התקדמותו בחתירה אל המצוינות, ועל הוועדה לקבוע אם הוא זכאי לאות המצוינות שניתן בתום השנה השלישית.

על ליווי בית הספר ממונה מנחה מטעם התוכנית, אשר עובד באופן שוטף מול המנהל/ת וצוות ההנהגה. מנחי התוכנית הם מנחי תהליך, כלומר בראש ובראשונה הם אמורים לתת בידי המנהל/ת וההנהגה כלים לבניית תשתית ארגונית כוללת לחתירה למצוינות בחינוך יהודי, ציוני ואזרחי. על אף שרבים מהמנחים הם בעלי ידע שנלמד בלימודים פורמליים בתחומי היהדות וההיסטוריה הציונית, מעמדם אינו של מנחי תוכן, כלומר כאלה המלמדים את המנהל וצוות המורים מקורות. עם זאת, ידע זה הוא בהחלט חיוני ומשמש את המנחים בעבודתם בשני צירים חשובים. הראשון הוא עיגון השינוי הארגוני במקורות. דוגמאות לכך הן לימוד דרכי עבודתה של מנהיגות בהתבסס על אפיוני מנהיגותם של משה, הרצל, בן גוריון ואחרים; והתמודדות עם סוגיות של שייכות ומחויבות מורים למוסד חינוכי בעל חזון מתוך התבססות על טקסטים שענינם שייכות ומחויבות של קבוצות חברתיות שונות בחברה הישראלית לחברה ולמדינה. הציר השני שבו מנחי תהליך זקוקים לעולם התוכן נוגע לסיוע שעליהם להגיש למנהל ולהנהגה בכל הנוגע לחשיבה על סוגיות של זהות יהודית, ציונית ואזרחית שבהן בית הספר מעוניין להתמקד. במקרים אלה המנחה עשוי להפנות את ההנהגה למקורות רלוונטיים שיאפשרו העמקה של התוכניות.

תפקיד ההנהגה הבית ספרית הוא ללמוד את המסגרת המושגית ואת הכלים ליצירת התשתית הארגונית ההוליסטית, להתנסות בהם, להפיצם ולהטמיעם בקרב כלל צוות בית הספר. תפקיד זה מחייב קיומה של מסגרת קפדנית של השתלמויות מוסדיות, שעליהן אחראית ההנהגה. בהשתלמויות כלל הצוות לומד את הכלים, מרחיב את ידיעותיו בתחומי הדעת שבהם בית הספר בחר להתמקד, ומתווה את הדרך לעבודה עם התלמידים.

אם כן, בדרך עבודה זו המנחה מסייע למנהל/ת ולצוות הנהגה המחויבים לתהליך להטמיע כלים ומסגרת קונספטואלית בקרב כלל הצוות, מה שמאפשר לצוות לשנות באופן הדרגתי את דרכי עבודתו מול התלמידים. בעקבות זאת, לימוד וליבון של סוגיות זהות הופך להיות מוקד העשייה החינוכית של כל אחד מן המורים ושל כולם יחדיו מול התלמידים.

מה מחייבת העבודה מול מנהל והנהגה?

מן התיאור לעיל עולה בבירור שתוכנית מארג מעוניינת להשפיע על עיצוב זהותו של התלמיד,

אך עבודתה הישירה מתבצעת אל מול המבוגרים כסוכני שינוי. בשלב זה ברצוני לפרט כמה מן המשמעויות החשובות ביותר של עבודה מסוג זה, שעליהן יש לתת את הדעת. ראשית לכול, מארג שמה דגש על זיהוי הדינמיקה הקבוצתית המתחוללת כל העת, 'מעל השולחן' ומתחתיו, במטרה לגייסה לקידום המטלות העומדות בפני בית הספר. דינמיקה זו, בין חברי ההנהגה לבין עצמם, בינם לבין המנחה ובינם לבין שאר צוות בית הספר, משתנה תדיר בשלבים המוכרים לנו מתורת הנחיית הקבוצות, החל מבלבול וחוסר וודאות, דרך התנגדויות מסוגים שונים ועד נכונות ללמידה ולהתמודדות עם המטלות וקידומן.² מכאן שרתימת ההנהגה לשינוי שמארג מחוללת בבית הספר מחייבת 'תפירת יד' מחושבת ושקולה מאוד, מתוך הנחה שזיהוי נכון של הדינמיקה יאפשר את ניהול הפגישות בצורה המקדמת את המטרות, ואילו זיהוי מוטעה של הדינמיקה או תגובה מוטעית לדינמיקה הזאת ימנעו מבית הספר להתקדם בשלבי העבודה.

במסגרת זו יש חשיבות מכרעת להבנה של מורכבות השינוי שבית הספר נדרש לעבור ושל התנגדויות מסוגים שונים שעולות תדיר כלפי השינוי שמדובר בו כאן. חלק מן ההתנגדויות נוגעות לצורת העבודה שהתוכנית מכתיבה לבתי הספר, בעיקר עומס המטלות המתחייבות מהטמעה של שינוי ארגוני כזה. אחרות מתייחסות לקושי שבשירת פרדיגמות, דהיינו לצורך ביצירת שינוי תודעתי-תפיסתי המוביל גם לשינוי תוכני וארגוני. המורים נדרשים לבחון בעין ביקורתית את התוכניות הבית ספריות ואת דרכי העבודה הקיימות, לבדוק האם וכיצד הן עולות בקנה אחד עם תעודת הזהות הבית ספרית, האם יש בהן העמקה תוכנית ושילובים בין מקצועות ובין אוכלוסיות. כל זה מחייב לעבור משוכות מורכבות מול צוותים שחשים – פעמים רבות בצדק – שכבר במצב הנוכחי, ללא מארג, הם עושים עבודה טובה וחשובה של הקניית ערכים.

דוגמה לשבירת פרדיגמה היא נכונותו של תיכון במרכז הארץ לשנות את הדפוס שבו מתנהלים ימי הזיכרון הממלכתיים, ולאמץ מודל עבודה שבו מורים מנחים תלמידים נבחרים כיצד ללמד ולהנחות קבוצות דיון המתמקדות בדילמות בסוגיות של זהות ביום הזיכרון לרצח רבין, ביום השואה וביום הזיכרון לחללי צה"ל. אימוץ מודל כזה מחייב את המורים להעמיק את עולם הידע שלהם עצמם באמצעות קריאת מקורות, לשתף את התלמידים בבחירת סוגיות הזהות שיעלו לדיון, ללמד את התלמידים הנבחרים ולהנחותם, אך גם לסגת מעמדת המחנך המצוי בעמדת שליטה בכיתה ולאפשר לתלמידים עצמם להנהיג את הדיון. אימוץ המודל הזה ושכפולו שוב ושוב במהלך השנה, אפשר לתיכון לשבור דפוס ותיק של האופן בו צריכים להתקיים ימי הזיכרון, לבנות במקומו פרדיגמה חדשה, וכל זאת תוך שמירה על הליבה המהותית של בית הספר, דהיינו תעודת הזהות שלו. זוהי דוגמה למשמעות בנייתה של תשתית הוליסטית לחינוך יהודי, ציוני

2 אופן העבודה במארג בכל הנוגע לדינמיקה הקבוצתית מבוסס על מודל בשם 'הקסם השמיני', המסביר את התפתחות שלבי חיי הקבוצה בשמונה שלבים. את המודל פיתחה רחל פרג, המנהלת-המייסדת של תוכנית מארג. על דינמיקה קבוצתית ככלל, ראו, למשל: ו' ביון, **התנסויות בקבוצה ומאמרים אחרים** (1992), תל אביב: דביר.

ואזרחי: ממצב שבו מורים ספורים מעצבים את טקס הזיכרון המשתף באופן פעיל תלמידים ספורים, ומחנכי הכיתות בלבד עורכים דיון קצר בכיתה (וזאת במצב הטוב!), עבר בית הספר למצב שבו כלל המורים וכלל התלמידים שותפים למעגלי דיון בנושאי זהות שמנחים התלמידים עצמם.

התנגדות מסוג שלישי שעמה מתמודדים מנחי התוכנית נוגעת לשילוב של עולמות התוכן - היהודי, הציוני והאזרחי-דמוקרטי. לתוכנית מארג אין אמירה ערכית מחייבת בדבר הפרשנות של שלושת קודקודי הזהות הללו; נהפוך הוא: מארג מעודדת ריבוי של תפיסות המתקיימות במרחב החברתי הישראלי ומשתקפות בתעודות הזהות השונות של בתי הספר ובעיקר ביישומן בתוכניות הבית ספריות. מצויים בתוכנית בתי ספר בעלי אוריינטציה חילונית מובהקת המפרשים יהדות כתרבות, ואחרים המטפחים תפיסה יהודית מסורתית; ישנם הרואים את שלושת קודקודי הזהות כמשלימים זה את זה ואילו אחרים מפנים את הזרקור דווקא אל המתחים שביניהם; ועוד. אולם הדרישה המחייבת של מארג היא שכל בתי הספר שבתוכנית יעסקו בהשפעה על זהותם של התלמידים. זו דרישה שכמובן מעלה אל פני השטח סוגיות טעונות בקרב המורים בדבר הפרשנות הרצויה של שלוש הזהויות - היהודית, הציונית והאזרחית. הנכונות של מנהל/ת בית הספר להציב את שלושת קודקודי הזהות הללו במוקד העשייה החינוכית-הערכית של בית הספר, ללמוד יחד עם הצוות בתהליך רב שנתי מהן הפרשנויות שלהן העולות בקנה אחד עם תעודת הזהות הבית ספרית, וליישם אותן בתוכניות הבית ספריות תוך העמקת הידע בשלושת התחומים הללו, הם חשובים ביותר במסגרת בירור זהותו של בית הספר עצמו כארגון. לא פחות מכך - מציאת הדרכים להתגבר או לעקוף את ההתנגדויות מן הסוג הזה מאפשרת למורים עצמם, כיחידים, לתהות על זהותם שלהם, 'לפתוח' באומץ שאלות וגם לתת תשובות חדשות לאפיוני שייכותם לעם היהודי, לזיקתם לתרבות היהודית, להיסטוריה הציונית ולמדינה.

כמובן שמורכבות זו מחייבת עד מאוד את המנחה להיזהר שלא לכוון את בית הספר בהתאם להשקפת עולמו האישית ולזהותו כפי שהוא מגדיר אותה. המנחה נדרש להיות קשוב לתעודת הזהות של בית הספר ולתת בידי המנהל/ת וההנהגה את מירב ומיטב הכלים ליישמה בשגרת חי בית הספר. הוא נדרש לבנות עמם מן המסד ועד הטפחות את הזירה בה יתנהל בירור הזהות, כולל כאמור, הפנייה למקורות ידע בעת הצורך. אין הוא רשאי להשתמש בכוח שהוא מחזיק בידיו כדי לקבוע את תעודת הזהות הערכית של בית הספר. על כן, במידה רבה גם המנחה מצוי בדינמיקה תמידית של בירור זהותו ושל הגדרת גבולות תפקידו, משמע מתי עליו להתערב ומתי עליו לסגת מהתערבות; מתי עליו לגייס את הידע שלו ואת תפיסותיו ביחס לזהות לשם קידום המטלות של בית הספר והעשרת הדיון בסוגיות זהות שבהן בית הספר בוחר לעסוק, ומתי השקפת עולמו והגדרת זהותו עלולים דווקא ליצור דינמיקה שלילית.

סיכום

בתי ספר רבים ברחבי הארץ, יסודיים ועל יסודיים כאחד, שאינם שייכים לתוכנית מארג, מקיימים תוכניות מגוונות, משובחות וראויות המכוונות להשפיע על הגדרת זהות התלמידים. אולם בחלק ניכר מהמקרים התוכניות הללו אינן מאורגנות בצורה מהודקת סביב לתפיסה ערכית מומללת הנהירה לכל צוות בית הספר, אינן מורחבות מעבר לפעילות חד פעמית התחומה לקבוצת מורים ותלמידים ממוקדת, ואינן מהוות באופן מודע חלק מתהליך של בירור זהות. ייחודה של תוכנית מארג כפי שהצגתי במאמר זה הוא בכך שהיא מסייעת לבתי הספר ליצור תשתית הוליסטית, כוללת, לחינוך יהודי, ציוני ואזרחי שבמוקד שלו השפעה על זהות. מארג יוצאת מנקודת הנחה שבית הספר הוא ארגון כאוטי שמתפקד במציאות מורכבת ודינאמית מאוד של ריבוי מקצועות לימוד, בעלי תפקידים, אוכלוסיות, השפעות חיצוניות וזהויות. על כן יש חשיבות רבה לאימוצם של כלים פשוטים היוצרים סדר בארגון, מסייעים לכל הגורמים לדעת תמיד מהי תעודת הזהות ומאפשרים לבית הספר להקים תשתית ארגונית וערכית כוללת שהשפעה על זהות עומדת במרכזה. כתיבת תעודת הזהות הבית ספרית, משמע זיהוי וניסוח מילולי מדויק של ה-ד.נ.א. הבית ספרי, והפיכתה למעין 'מברשת צבע' הצובעת כל פינה בבית הספר, מבטיחים את בניית התשתית ההוליסטית. כך, בתהליך רב-שנתי בית הספר משנה את פניו: אין הוא מקנה עוד ידע פורמלי בלבד אלא מרחיב את עולם הידע תוך התבססות על מקורות עשירים, כנדבך חשוב לדיון בנושאי זהות יהודית וישראלית; פעילותו בהיבט זה אינה מאופיינת עוד בחד פעמיות – מוצלחת ככל שתהיה – אלא היא מהווה שגרת חיים; וכלל הלימוד בו אינו נטול הקשר רחב אלא נטוע בהקשר ערכי מוגדר, נהיר וידוע לכולם. כך מארג מאפשרת לבתי הספר לתפקד כ'חממות' שבמסגרתן אזרחי העתיד של המדינה מבררים לעצמם, יחד עם מוריהם והוריהם, את זהותם ואת מוקדי שייכותם לעם היהודי, למדינת ישראל ולחברה הישראלית.